

## Kijken in de Spiegel van *ulwela amaza* van Buhlebezwe Siwani

*Een reflectie door Jennifer Tosch*

“Hoe vertel je onmogelijke verhalen? Verhalen over vrouwen, kinderen en mannen met namen die ontsieren en verminken? Hoe vangen we de woorden die worden uitgewisseld tussen gevangenen, vrijheidsstrijders, de vrijgevochten krijgers en hun nakomelingen—als hun stemmen nooit in de archieven zijn opgenomen, hun smeekbedes, gebeden en geheimen nooit zijn uitgesproken omdat er niemand was om ze te ontvangen?”<sup>1</sup>

Ik was co-auteur van dit gedicht voor Sites of Memory (SoM), een site-specifiek historisch theatergezelschap dat ik mede heb opgericht en dat zich richt op de geleefde ervaringen van de tot slaaf gemaakten, de vrijgevochtene en vrijheidsstrijders—mensen die zijn vergeten of opzettelijk zijn gewist uit de dominante geschiedenis. Dit gedicht is geïnspireerd door Saidiya Hartmans essay "Venus in Two Acts" (2008),<sup>2</sup> dat gaat over de uitdaging van het vertellen van verhalen die de geschiedenis heeft verzwegen of genegeerd.

Toen ik voor het eerst de tentoonstellingsruimte van ROZENSTRAAT—a rose is a rose is a rose binnenkwam, werd ik getroffen door een gevoel van vertrouwdheid, ondanks dat ik er nog nooit eerder was geweest. De installatie *ulwela amaza* (2024) echode de locaties waar SoM door de jaren heen heeft opgetreden. De deelname van kunstenaar Buhlebezwe Siwani (Zuid-Afrika, 1987) aan ons project *Emerging Memory* (2019) zorgde voor een verdere verdieping van mijn band met deze tentoonstelling. Terwijl ik de video's die op levensgrote schermen door de hele ruimte werden geprojecteerd in me opnam, terwijl ik luisterde naar Logan Hon Mua's indrukwekkende en melodieuze muziek, kreeg ik het gevoel dat de ruimte was gevuld met verhalen die door tijd en ruimte met elkaar verbonden waren. Verweven met de verhalen leek de choreografie van de performers gesynchroniseerd met de soundscape, maar dat was het niet. Hun gebaren en bewegingen brachten het concept van een niet-narratieve belichaamde kennis in dans over, een vorm van begrip die inherent is aan het lichaam en die de betekenis van een somatische ervaring benadrukt: kennis verkregen door beweging en gevoel. In plaats van alleen fysiek te zijn, vormden de dansers zelf een diepgaande uitdrukking van kennis en zijn.

Op de openingsavond was de spanning voelbaar. Siwani's werk wordt gekenmerkt door het vermogen om de perceptie van de kijker uit te dagen, te provoceren en te verruimen. De entree gonsde van de energie van de arriverende gasten die door een smalle gang werden geleid die uitkwam op een bedrieglijk eenvoudige galerieruimte. De witte muren dienden als achtergrond voor de aangrijpende visuele verhalen. Elke film speelt zich af op herkenbare plekken in Amsterdam, zoals het Rijksmuseum en Museum Van Loon, maar ook aan de kust van Middelburg, waar ooit schepen van de Nederlandse Oost- en West-Indische Compagnie voorbijvoeren. De vloer onder de schermen was bedekt met koloniale waar—suiker, koffie, cacao en specerijen—materiële overblijfselen van de geschiedenis van uitbuiting die nog steeds doorklinkt in het heden.

Ik dompelde mezelf onder in de zintuiglijke ervaring van de installatie. De filmprojecties voelden als portalen naar een andere tijd en ruimte. En toen, met een verandering in de soundscape, was er een stem te horen—een stem die zowel bekend als buitenaards was. De zes performers stapten naar voren alsof ze materialiseerden van de schermen waarop hun choreografieën werden geprojecteerd.

Hun bewegingen reflecteerden hun individuele expressies in de manier waarop ze de ruimte innamen. Ze traden niet voor ons, maar ondanks onze aanwezigheid, op. Hun performance was niet geësceneerd; het was een verlengstuk van de ziel van de tentoonstelling—een belichaming van geschiedenissen die erom vragen niet alleen waargenomen maar ook gevoeld te worden.

Ik deel mijn ervaring van *ulwela amaza* niet als criticus, maar als een nazaat-observator, waarbij ik mijn persoonlijke reflecties verweef in de bredere culturele en historische verhalen die Siwani aanhaalt. Het project nodigt ons uit om ons diepgaand bezig te houden met thema's als nabijheid, symboliek, taal en ritueel en deze te positioneren binnen de lange schaduw van de koloniale geschiedenis. Door deze betrokkenheid worden we gedwongen om niet alleen naar buiten onszelf te kijken, maar de blik naar binnen te keren—om onszelf weerspiegeld te zien in deze verhalen, onze eigen plaats binnen de geschiedenis te onderzoeken en om te bevragen hoe we deze geschiedenis herinneren, erkennen en handelen.

### **Onszelf positioneren: nabijheid versus afstand**

Tina Campt, een feministische theoreticus van visuele cultuur en hedendaagse kunst, biedt een overtuigend denkkader om *ulwela amaza* te lezen door de lens van nabijheid. Ze definieert nabijheid als “het herstellende werk van het transformeren van nabijheid in verantwoordelijkheid: het werk van het positioneren van jezelf in relatie tot een ander op manieren die complexe geschiedenissen van onteigening herwaarderden en rechtzetten” (2019).<sup>3</sup> Dit concept staat centraal in de tentoonstelling. Siwani's werk staat geen passieve observatie toe; het spoort ons aan om de afstand tussen onszelf en de historische en hedendaagse verhalen die zich voor ons ontvouwen te verkleinen. In plaats van een academische of analytische afstand te behouden, worden we verzocht een intieme relatie aan te gaan met de scènes en locaties—en onze verstrengeling in het continuüm van herinneren en vergeten te herkennen.

Deze nabijheid is niet comfortabel. Het vereist een afrekening met het verleden in het heden, dat vaak wordt genegeerd of weggepoetst. Het vereist erkenning van medeplichtigheid en erfenis. Maar door dichterbij te komen, door het ongemak te omarmen, is er potentieel voor dieper begrip en, misschien, voor verandering.

### **De kracht van symboliek**

Symboliek speelt een cruciale rol in *ulwela amaza* in de manier waarop het verhaal is vormgegeven en het oproepen van diepe emotionele reacties. De plaatsing van koloniale producten op de vloer van de tentoonstellingsruimte is niet willekeurig. Dit waren enkele van de goederen die de trans-Atlantische slavenhandel voedden en die wat we dagelijks consumeren doordrenken met een pijnlijke erfenis. Deze producten dragen een geschiedenis van gedwongen arbeid, ontheemding en wreedheid met zich mee—een geschiedenis die de wereldwijde ongelijkheid vandaag de dag nog steeds vormgeeft.

De video-installatie en live performance zijn evenzeer doordrenkt van symboliek. Zo is er een moment waarop de zes performers aan elkaar gebonden zijn en hun bewegingen de beweging van gol-

ven oproepen die de tot slaaf gemaakte mensen in de romp van een schip zouden hebben ervaren. De choreografie is niet alleen representatief, maar ook een belichaamde opvoering van het geheugen, een statement dat deze geschiedenissen niet abstract zijn, maar geleefd en gevoeld. De spookachtige partituur die de tentoonstellingsruimte doordringt, creëert een voorouderlijke aanwezigheid, wat het idee versterkt dat geschiedenis geen statisch verleden is, maar een kracht die blijft ademen en ons heden vormgeeft.

### **Rituelen als verzet en heling**

Siwani's werk bekritiseert niet alleen de historische commodificatie van Zwarte lichamen, maar ook de manieren waarop Zwarte mensen in deze maatschappij nog altijd in hun bestaan worden beperkt. Door dansers op historisch geladen locaties te plaatsen, benadrukt ze de hardnekkigheid van koloniale erfenissen en institutioneel racisme. Maar te midden van deze kritiek biedt de tentoonstelling ook momenten van verzet en heling.

Rituelen, theedrinken, dansen, muziek, die zijn verweven in de live performance zijn niet alleen esthetische keuzes; het zijn daden van herovering. In een gesprek met Buhlebezwe na de opening, beschreef ze de rituelen als, "het bijeenbrengen (van onze voorouders) om ze thuis te brengen."<sup>4</sup>

Rituelen hebben een lange geschiedenis als manieren van overleven, om in verbinding te staan met voorouders, om gehoord en gezien te worden in traditioneel koloniale ruimtes. De choreografie van de performers, die uit de schermen tevoorschijn komen en de fysieke ruimte in stappen, versterkt deze herovering. Hun bewegingen tarten de beperkingen van de geschiedenis en creëren ruimte voor herinnering en agency. Zelfs zonder de live performance begreep ik Buhlebezwe's bedoeling.

### **De nasleep van de slavernij confronteren**

*uhwela amaza* dwingt ons de nasleep van de slavernij te confronteren—de manieren waarop de erfenis ervan blijft voortbestaan in systemisch racisme, economische ongelijkheid en het uitwissen van Zwarte verhalen. Hartman beschrijft dit als "een voortdurende noodtoestand waarin Zwart leven in gevaar blijft." Siwani's werk biedt geen gemakkelijke antwoorden, noch biedt het een conclusie. In plaats daarvan dringt het erop aan dat we deze geschiedenissen onder ogen zien, dat we hun gewicht erkennen, dat we de confrontatie aangaan met de ongemakkelijke waarheden die ze onthullen.

Hoe navigeren we in de ruimte tussen erkenning en actie? We moeten de productie van kennis blijven bevragen en verouderde en dominante verhalen ontmantelen. We moeten gemarginaliseerde stemmen blijven versterken, verborgen geschiedenissen zichtbaar maken, onrecht aanpakken en solidair zijn met elkaar. We moeten samen een toekomst creëren die niet alleen is gebouwd op diversiteit en inclusie, maar ook op rechtvaardigheid en gelijkheid.

### **Conclusie: kunst als ruimte voor herdenking en verbeelding**

Kunst is niet slechts een esthetische onderneming; het is een ruimte van strijd, herinnering, herstel en mogelijkheid. Het stelt ons in staat om af te rekenen met het verleden terwijl we ons nieuwe toekomst verbeelden. Door middel van het vertellen van verhalen, rituelen en performance kunnen

we verloren geschiedenissen terugwinnen en de waardigheid herstellen van degenen waarvan de geschiedenis is vergeten, genegeerd of uitgewist.

*ulwela amaza* is een uitnodiging, een oproep om verder te kijken, om ons vollediger te engageren, om de gemakkelijke afstand van historische abstractie te weigeren. Het daagt ons uit om te vragen: wat kiezen we om te herinneren? En hoe zorgen we ervoor dat de stemmen uit het verleden ons collectieve bewustzijn blijven vormen?

Door het werk van Siwani worden we eraan herinnerd dat de geschiedenis niet achter ons ligt; ze is er nog steeds en vormt wie we zijn en wie we kunnen worden.

Verwijzingen:

1. Gedicht bewerkt door Jennifer Tosch in samenwerking met Sites of Memory.
2. Saidiya Hartman, "Venus in Two Acts", *Small Axe*, 26, Vol. 12, No. 2 (juni 2008), pp. 1-14.
3. Tina Campt, "[Adjacency](#)" lezing in "Retouch" Conference, 2019. Online beschikbaar.
4. Gesprek met Buhlebezwe Siwani, december 2024.

**Jennifer Tosch** is de oprichter van Black Heritage Tours dat de verborgen koloniale geschiedenis in steden onthult. Gasten verkennen de vroegste aanwezigheid van mensen, zowel vrije als tot slaaf gemaakte, uit verschillende delen van de wereld. Daarnaast is Jennifer de medeoprichter van Sites of Memory, een organisatie die theater met historische thema's produceert.

Ze is ook lid van het *Mapping Slavery Project Netherlands* en is medeauteur van drie boeken: *Amsterdam* (2014, 2019), *The Netherlands Slavery Heritage Guide* (2019) en *Dutch New York Histories* (2017). Jennifer werd geboren in Brooklyn, New York, en heeft Surinaamse ouders. Haar voorouders komen ook uit Suriname en West-Afrika; en sinds 1944 uit Nederland.